

ВІДГУК
офіційного опонента,
 кандидата філологічних наук, доцента
Чик Ольги Іванівни
 про дисертацію **Гуляк Тетяни Миколаївни**
 «Модифікації жіночого детективного роману у творчості
 Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько»,
 подану до захисту на здобуття наукового ступеня
 кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 –
 порівняльне літературознавство

Починаючи із 80-х років ХХ століття однією з найбільш продуктивних у компаративістиці стає наукова парадигма культурного трансферу, сутність якої, за словами її творця Мішеля Еспаня, полягає в «...процес[і] переозначування (ресемантизації), який супроводжує перехід культурного об'єкту з одного простору в інший»¹. До праць, які з'ясовують специфіку перенесення культурних явищ у найширшому сенсі цього слова, належить і рецензована дисертація Гуляк Тетяни Миколаївни. В дисертації виконані актуальні на сьогодні завдання: досліджено функціонування жанрового різновиду жіночого детективу в українській літературі, з'ясовано особливості його національних моделей на матеріалах української та британської літератур, проведено типологічні паралелі між конкретними творами представниць досліджуваного різновиду в українській і британській літературах – Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько. Жанр детективу традиційно привертає увагу дослідників і став предметом досліджень сучасних українських літературознавців І. Бойцун, Н. Валуєвої, Л. Кицак, Г.-П. Рижкової, Т. Ткаченко, С. Філоненко, О. Харлан, Ю. Шуби та багатьох інших. Проте результати «перенесення» жіночого детективного роману в сучасну українську літературу, як і особливості його «онаціоналізації» досі системно не досліджені.

У своїй роботі Тетяна Гуляк розв'язує проблему модифікації жіночого детективного роману на матеріалі 12-ти творів: романів Дороті Сейерс («Смертельна отрута», «Його пошматований труп», «Ніч зустрічі випускників»),

¹ Эспань М. Культурный трансфер и история греческой культуры // История цивилизаций как культурный трансфер. Пер. с французского; под общей редакцией Е.Е. Дмитриевой. Вступ. статья Е.Е. Дмитриевой. Москва : Новое литературное обозрение, 2018. С. 685.

«Медовий місяць у вулику») та Ірен Роздобудько («Мерці» («Пастка для жар-птиці»), «Ескорт у смерть», «Гудзик», «Останній діамант міледі», «Амулет Паскаля», «Перейти темряву», «ЛСД. Ліцей слухняних дружин», «Подвійна гра в чотири руки»), що були створені й опубліковані впродовж 1920-х – 1930-х років і 2000-х – 2010-х років відповідно.

Дисертантка аргументовано окреслила актуальність і наукову новизну свого дослідження, адже вперше в українській компаративістиці здійснено порівняльне вивчення детективних творів Дороти Сейерс та Ірен Роздобудько в контексті літературного процесу ХХ – початку ХХІ ст., проаналізовано збіги й розбіжності в художніх системах письменниць, «з'ясовано роль творчості письменниць у розвитку детективного жанру в їхніх країнах; визначено типологічні особливості жанрової парадигми британських та українських жіночих детективів» (с. 21). Для успішного розв'язання порушеної проблеми Т. М. Гуляк систематизувала наукові праці з компаративістики, історії та теорії літератури, в яких розглядається літературний процес ХХ та перших десятиліть ХХІ століття у Великобританії та Україні; узагальнила теоретичні позиції стосовно питань жанрового різновиду жіночого роману, архітекtonіки та композиції художнього твору, специфіки хронотопу. Репрезентативним є список джерел, використаних у дисертації, який налічує 275 позицій, із них 73 – англійською мовою.

У роботі Т. М. Гуляк спробувала поєднати п'ять методів: порівняльно-типологічний, генетико-контактний, метод компаративної генології, біографічний, психоаналітичний (с. 21). З огляду на введення в літературознавчий обіг художніх творів Дороти Сейерс, в дисертації має місце й застосування дескриптивного методу дослідження. Звернення до репрезентації жіночих образів в романних сюжетах Дороти Сейерс та Ірен Роздобудько в контексті емансипації та долання гендерних стереотипів зумовило також і залучення елементів феміністичної критики (підрозділи 1.3, 2.2, 3.1.), хоча цей підхід не згаданий при визначенні теоретико-методологічного підґрунтя дисертації у вступі.

Поставлені завдання, об'єкт і предмет студії зумовили структурування дисертаційної роботи, яка містить три розділи. Прагнення чітко окреслити етапи

вивчення досліджуваного жанрового різновиду мотивувало тематику першого розділу: «Жіночий детективний роман: теоретико-літературний аспект», який присвячено обґрунтуванню ключових теоретичних позицій роботи стосовно порівняльної типології та поділено на три підрозділи. Авторка дисертації послідовно висвітлює методологічний інструментарій дослідження, переконливо аргументуючи ефективність порівняльно-типологічного підходу як основного (підрозділ 1.1), і показуючи історію еволюції англомовного детективу від класичного до постмодерного та визнаючи місце творчості Дороті Сейерс в літературному процесі (підрозділ 1.2).

У підрозділі 1.3 Т. М. Гуляк описує жанрову своєрідність українського жіночого детективу, ілюструє виклад міркуваннями сучасних літературних критиків і літературознавців. Доречними є часті звернення до інтерв'ю Ірен Роздобудько, в яких письменниця ділиться секретами власної творчої майстерні. У підрозділі йдеться про розширення дискусії стосовно жіночого детективу в Україні за рахунок порівняння його взірців з відповідними творами англійської літератури.

Справді новаторськими і глибокими є другий і третій розділи дисертації. У другому розділі «Особливості організації художнього матеріалу в жіночому детективі Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько» знайдено три провідні вектори типологічного зіставлення – архітектоніка і композиція романів (підрозділ 2.1), хронотоп жіночого детективу (підрозділ 2.2), модифікація жанроутворювальних мотивів (підрозділ 2.3). Авторка приділяє увагу топосу мандрівки в детективних романах досліджуваних письменниць, функції мотиву зустрічі, композиційним прийомам антиципації, специфіці нарації та сюжету. Стосовно прози Ірен Роздобудько, акцент зроблено на ролі любовних історій у детективних творах письменниці.

В підрозділі 2.2 з'ясовується часова та просторова специфіка романів «Його пошматований труп» (у дисертації оригінальну назву перекладено як «Де буде труп?») Дороті Сейерс та «Ескорт у смерть» Ірен Роздобудько, а також феміністична складова в романах «Подвійна гра в чотири руки» та «Повернення в

Оксфорд». Можна погодитися з тезою про те, що специфіка різних типів художнього простору в романах англійської та української письменниць зумовлена національною приналежністю (с. 99). Обґрунтовано, що персонажні хронотопи містять мікрохронотопи, структура організації яких відповідає авторським стратегіям дескрипції розкриття злочину.

Т. М. Гуляк оригінально потрактувала мотиви втечі, розслідування, пригод, жіночності, містичності на сюжетному рівні тексту. В центрі уваги дослідниці – особливості художньої експлікації мотивів розслідування й містичності як визначальних у жіночих детективах Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько, які вона співвідносить із конкретними сюжетними елементами.

Третій розділ дисертації «Типологія образів-персонажів як суб'єктів детективного процесу у творах Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько» присвячено дослідженню специфіки художнього моделювання головних і другорядних персонажів, які є безпосередніми учасниками детективних і кримінальних розслідувань. Розділ складають три підрозділи, присвячені, відповідно, образу жінки-детектива як домінантній ознаці жіночого детективного роману (підрозділ 3.1), художнім особливостям творення та функціонування другорядних персонажів (підрозділ 3.2) і специфіці індивідуально-авторських інтерпретацій образу детектива Пітера Вімзі й українських детективів (підрозділ 3.3). Не викликає заперечень виокремлення національно специфічних рис детективів. Дисертантка послідовно висвітлює також прийоми інтертекстуальності, до яких вдаються письменниці. Цікавим спостереженням є те, що другорядні персонажі в досліджуваних романах Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько виконують тотожні перипетійну й характерологічну функції, а відмінність полягає у втіленні цих образів та їх кількості. Авторка виявила глибоке розуміння художньої специфіки детективного тексту в кожному з аналізованих романів. Звернено увагу також і на особливості творення образів чоловіків-детективів, чітко їх класифіковано.

Дисертантка приходить до переконливого висновку, що на способі моделювання персонажів позначився як життєвий досвід авторок, так і особливості суспільно-політичного та культурно-історичного контексту різних

епох – Великобританії 20-30-х років минулого століття та України кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Попри позитивне враження від тексту дисертації, виникає ряд зауважень і побажань:

1. Потребує уточнення питання: Чи є жіночий детективний роман **жанром** чи все ж **жанровим різновидом детективного роману** (в дисертації зустрічаються такі визначення: «особливий жанр художньої літератури» (с. 41), «варіант детективного роману» (с. 47), «жанровий різновид роману» (с. 95))?

2. Теоретичні напрацювання у сфері досліджуваного жанрового різновиду жіночого детективу були б глибшими, якби було використано останні монографічні дослідження, зокрема, Людмили Кицак «Український детектив: витоки, інтерпретація, жанр» (2017) та Петра Моїсеєва «Поетика детектива» (2018). Особливо вагомою є монографія Л. Кицак, адже в ній авторка окремо досліджує детективи Ірен Роздобудько в контексті сучасного українського детективу.

3. У підрозділі 1.2 варто було б окремо проаналізувати етап розвитку сенсаційного роману в англійській літературі (1860-ті рр.), адже творчість його представників – передусім Вілкі Коллінза (згаданого в дисертації), Чарльза Ріда, Мері Елізабет Бреддон, Еллен Вуд, Роду Броутон – є цікавим первинним етапом становлення детективного жанру, еклектичним жанровим синтезом готичного, нью-гейтського (кримінального) та соціально-психологічного романів. А жінок-письменниць Мері Елізабет Бреддон чи Еллен Вуд без перебільшення можна назвати й передвісниками жіночого детективу. Відтак, сенсаційний роман становить важливу ланку в розвитку детективного жанру в англійській літературі ХІХ ст.

4. Викликає застереження категоричне маркування часу зародження окремих елементів детективу в українській літературі лише романами І. Франка, Д. Бузька та В. Винниченка (с. 66-67). Якщо навіть не брати до уваги окремі кримінальні та детективні елементи у прозі Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, Т. Шевченка, О. Стороженка, то слід окремо згадати відомого українського

російськомовного письменника XIX ст. Олександра Шкляревського, який будував свою письменницьку кар'єру в Санкт-Петербурзі. Письменник упродовж 1870-1880-х рр. опублікував чимало детективних повістей і романів та є фундатором класичного детективу як у російській, так і в українській літературах.

5. Розлогий аналіз літературознавчих студій над категоріями архітекtonіки, композиції та мотиву в підрозділі 2.3 (с. 83-85, с. 107-111) переобтяжує текст і, до того ж, не стосується теоретичної розробки жанроутворюючих мотивів у детективістиці. Дещо невідповідним є аналіз феміністичного компонента творів та розгляд специфіки жіночого письма в романах Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько у підрозділі 2.2, який присвячено дослідженню художньої моделі хронотопа. Доцільніше б було визначити у структурі роботи окремий підрозділ для представлення аналізу феміністичного / гендерного дискурсу та мотиву жіночності в детективних романах досліджуваних письменниць.

6. У дисертації трапляються дослівні переклади («Гарріет поправила капелюшок підняла його в ділянці чола» (с. 104)), русизми («Уїлкі Коллінз» (с. 103), «Пітера Уїмзі» (переважно зустрічається у тексті «Уїмзі») (с. 106)), «Чисто англійські убивства» (с. 63)), повтори (с. 41 і с. 49), незрозумілі за змістом звороти (на зразок «нова категорія представниць жіночої статі» (с. 119), відхід від наукового стилю (с. 64, 68, 115, 123, 124, 156, 158), цитування друкованих джерел без покликання на відповідні сторінки (с. 68, 70, 72, 78, 80, 102).

Висловлені зауваження й побажання в жодному разі не применшують цінності дисертаційного дослідження, зміст якого відображений у шести основних та чотирьох додаткових публікаціях та авторефераті. Отримані авторкою результати обґрунтовані. Висновки до роботи науково достовірні та є достатньо вагомими відповідями на поставлені завдання. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Підсумовуючи, можна сказати, що дисертація Гуляк Тетяни Миколаївни «Модифікації жіночого детективного роману у творчості Дороті Сейерс та Ірен Роздобудько» є самостійною і новаторською. Робота є завершеним дослідженням,

науково обґрунтовані результати якого розширюють уявлення про жанровий різновид жіночого роману в українській та британській літературах ХХ – початку ХХІ століття, конкретизують ряд теоретико- та історико-літературних проблем сучасної літературної компаративістики.

Кандидатська дисертація, автореферат і публікації відповідають чинним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор Гуляк Тетяна Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
та методики їх викладання

Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної
академії імені Тараса Шевченка

Handwritten signature of O. I. Chik

О. І. Чик

Вчений секретар

Handwritten signature of I. O. Volianuk

І. О. Волянук

Handwritten signature of the Secretary

